

Budapesti Corvinus Egyetem
Szociológia és Kommunikációtudomány
Doktori Iskola

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Jele Ágnes

Az eurózóna másságretorikája

Az Európai Központi Bank és a német média hierarchikus Európa-képe az
euróválságban

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Böröcz József, DSc, PhD

Budapest, 2023

Kommunikáció és Médiatudomány Tanszék

Tézisgyűjtemény

Jele Ágnes

Az eurózóna másságretorikája

Az Európai Központi Bank és a német média hierarchikus Európa-képe az euróválságban

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Böröcz József, DSc, Ph.D.

© Jele Ágnes

Tartalomjegyzék

1. Kutatási előzmények és a téma indoklása.....	4
2. A kutatás módszertana.....	6
3. A kutatás eredményei (pontokba szedve).....	9
4. Főbb hivatkozások.....	18
5. A szerző témában megjelent publikációi.....	22

1. Kutatási előzmények és a téma indoklása

Szerteágazó problémákkal és kikényszerített megoldásokkal terhelt jelenségek férnek az „euróválság” címkéje alá. A makrogazdasági folyamatok napi megélhetési gondná lényegüléséről a görög társadalom közelmúltbeli története tanúskodik. A hitelt nyújtó, komparatív előnyeik révén globálisan rendkívül egyenlőtlen piaci feltételeket teremtő nyugat-európai országokban a válságkezelés gazdaságpolitikai lépései hoztak ítéletet. Ugyanitt – „nyugaton” – a bajba jutott dél-európai országok megítélése az adósságcsapdában rekedt afrikai kölcsöngyarmatokéra emlékeztetett. Azonban míg a Globális Déllel szembeni közöny „magától értetődő” viszonyulás, nem több mint Nyugat-Európa külső viszonyrendszerének egy távoli, „érdektelen” szelete, addig a déli államok kirekesztettsége, a velük való bánásmód Európa „gazdagabbik” felétől már az idealizált belső viszonyrendszerekkel kapcsolatos hitvilágot ingatja meg. Ennek a belső bánásmódnak, a szempillantás alatt feltörő régiós ellenszenvnek a mozgatórugóit vizsgálom olyan fogalmak segítségével, amelyeket a Globális Dél adott a világnak éppen azért, hogy teljesebb képet nyújthasson „Európáról”¹, az „európai” mechanizmusokról.

A kérdés vizsgálata azért fontos, mert a tagországok az integrációval kapcsolatos feszültségekre, az egyenlőtlenségekre, az aszimmetrikus többletérték-áramlásra és az etnikai jellegű feszültségekre alapvetően kulturális, „civilizációs” és rassz-jellegű válaszokat adtak. A relatív hatalmi viszonyok és a hatalmi aszimmetria hasonlóságot mutat Nyugat-Európa koloniális diskurzusával, azzal a különbséggel, hogy itt a „mi” és „ők” kategória nem az „első” világ és a „harmadik” világ diskurzusában történik, hanem Európa „nyugati” felében.

Az európai belső Másik egy adott időszakban lehet, hogy keleti másával szemben, máskor – ahogyan azt a válság során is tapasztaltuk – Dél-Európa irányában hangsúlyos. Ez a mássággépző gyakorlat erőteljes diszkurzív nyomás hatására szimbolikus határvonalat húz az északi (elsősorban német) és a déli társadalmak között. E diskurzusban a déli lusta, megbízhatatlan népség, nem végzi el a házfeladatát, ellenben jobban él, mint amit megérdemelne ahhoz képest, hogy milyen keveset dolgozik. Szintén e diskurzus része, hogy a német megérdemelten élne a jólét és biztonságos élete keretei között, ha a déliek nem veszélyeztetnék megérdemelt mintapolgári életüket. A bajba jutott országok pedig csakis

---

¹ A disszertációban felvillan a fogalom sokrétűsége, amely a globális akadémiai tudástermelésben gyakran szűkített fogalmi mezőt jelent (Európa=Nyugat), a nyugat-európai tudástermelésben pedig leginkább Nyugat-Európára, vagy az Európai Unióra, vagy csupán az eurózónára alkalmazott globális megkülönböztető fogalomként jelenik meg.

maguk a felelősek a kialakult helyzetükért, s miközben erre folyamatosan emlékeztetni kell őket, a tartós bevésődés érdekében meg is kell büntetni őket ezért a viselkedésükért, miközben a becsületes németek jutalmat és elismerést érdemelnek.

Az eurózóna belső viszonyainak feltárása a monetáris politika fölötti hatalmi harc főbb narratíváinak feltárása felől történik az euróválság egy szakaszára (2010-2014) fókuszálva. A disszertáció azzal az előfeltevéssel vizsgálja az eurózónán belüli viszonyok kommunikatív jellemzőit, hogy az euróválság idején tapasztalt régiós konfliktusok mögött globális-történeti hozzáállásokat és mozgatórugókat sejt. Azaz a belső Másik olyan tág geopolitikai-hatalmi viszonyrendszerbe ágyazódik, amely feltételezi, hogy az adott történelmi pillanatban uralkodó diszkurzív magatartás nem vizsgálható sem a földrajzi, sem az időbeli határok redukálásával.

Disszertációmban a média tudástermelése és a technokrata kommunikáció is szerepet kap, s mindkét vizsgálattal az a célom, hogy olyan diszkurzív gyakorlatokat mutassak be, amelyek segítenek rámutatni az eurózóna – mint „legeurópaibb” Európa – másságrepresentációs gyakorlataira és jellemzőire, és az ezáltal körvonalazódó hierarchizált Európa-képek mögött megbúvó társadalmi folyamatokra. Az euróválság eseményeit egy konkrét személy szűrőjén át vizsgálom: a vizsgált német sajtóban Mario Draghival, az Európai Központi Bank (EKB) akkori elnökével kapcsolatos cikkeket dolgozom fel, emellett Draghi EKB-elökként mondott beszédeit és a vele készült interjúkat elemzem. A vizsgálat az eurózóna válságának egy kielezett gazdaságpolitikai időszakát öleli át. Két irányból közelítem a másságrepresentáció és a hierarchikusság vizsgálatát, és mindkét esetben Mario Draghi áll az elemzés középpontjában:

(1) 2010-től az akkor még elnökjelölt, majd 2011-ben elnökké választott Draghi megítélésével kapcsolatban két sajtótermék tematikus vizsgálatát végzem el a diskurzuselemzés módszerét alkalmazva az elemzésben: a Das Bild bulvárlap és a Der Spiegel hetilap online kiadványait (2010 és 2014 között); valamint

(2) tematikus vizsgálatnak vetem alá és a diskurzuselemzés módszerével elemzem az EKB-elökké választott Mario Draghi 2011 és 2014 között elmondott beszédeit (hivatalos beszédek, sajtótájékoztatók, egyéb konferenciabeszédek) és a vele készült, nemzetközi sajtóban megjelent interjúkat ugyanebben az időszakban.

Dolgozatom a mediatizált társadalmi viszonyok megértéséhez több diszciplínát érint, kiterjed a történeti szociológia, a posztkoloniális elméletek és a politikai gazdaságtan területeire, szót ejtve a déli országok válságkezelésének következményeiről. Fogalmi és empirikus szinten a dolgozatom a posztkoloniális globális történeti eszköztárból és a dekolonizációs elméletekből

merít, emellett röviden megjelenik az Európai Unió (és azon belül az eurózóna) mint tagállamok feletti közhatalmi rendszer természetének bemutatása, a szupraállami szuverenitás és a közös pénz tökéletlen átfedéséből fakadó szervezeti-gazdasági problémák ismertetése valamint a politikai hatalom és a pénzhatalom egymásba fonódásának következményei.

Kutatásom fő iránya a másságrepresentáció vizsgálata, s bár a modernitáskritika csak röviden és elsősorban implicit módon jelenik meg a dolgozatban, az ehhez való kritikai viszony a disszertáció fő axiómája. A poszt-és dekoloniális fogalmak lehetővé teszik, hogy az olyan aktivitások, mint a sajtómegjelenések és beszédek regionális jelentésbeágyazottságára rávilágítva magának a jelentéstermelésnek a „háttértörténetét”, mozgatórugóit is szem előtt tartsuk. Kutatói nézőpontomból a két irányzat egymást támogatva, egymással párbeszédet folytatva alakítja a narratívát: a hatalom, a diskurzus, a reprezentáció, a jelentés és az ezekhez szorosan kapcsolódó identitások viszonyainak, szövevényes hálózatainak feltárását, elemzését. E nézőpont egyben kutatói elköteleződés: a feltárt és elemzett kapcsolatok, viszonyok globális társadalmi-gazdasági viszonyok történetébe és szerkezetébe ágyazódnak be.²

2. A kutatás módszertana

A tematikus elemzés³ során jelentésmintázatok, potenciálisan érdekes kérdések keresése a kutató feladata. A cél az adatkészletben található minták (témák) azonosítása, amelynek eredményeként egyfajta tematikus térkép rajzolódott ki a kiválasztott empirikus anyagból. A részletes elemzés során a kritikai diskurzuselemzés⁴ módszerével az empirikus anyag nyelvi jellemzőinek leírása és a diszkurzív folyamatok értelmezése mellett cél, hogy a szélesebb társadalmi gyakorlattal és kontextussal is kiegészítsük az elemzést. Ez a szemlélet az elit diszkurzív stratégiáival fenntartott egyenlőtlenségeket és hatalmi abúzusokat, valamint azok társadalomra való negatív hatásait állítja a középpontba.

Az egyenlőtlenségek igazolása két egymást kiegészítő diszkurzív stratégián alapszik: a saját csoport (Mi) reprezentációján és a Másik negatív reprezentációján. A Mi és a Másik közötti

---

² Go, J. (2018). Postcolonial possibilities for the sociology of race. *Sociology of Race and Ethnicity*, 4(4), 439–451. <https://doi.org/10.1177/2332649218793982>

³ Braun, V. – Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 2, 77–101.

⁴ Ld. pl. Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Longman., Van Dijk, T. A. (1993). Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse & Society*, 4(2) 249–283., Weiss, G. – Wodak, R. (Eds.). (2003). *Critical discourse analysis: Theory and interdisciplinarity*. Palgrave Macmillan., Wodak, R. (1995). “Critical linguistics and critical discourse analysis”. In Verschueren, J., Östman, J-O. and Blommaert, *Journal of Handbook of Pragmatics Manual*. pp 204-210., Wodak, R. (2007). “What CDA is about – a summary of its history, important concepts and its developments”. In Wodak, R. and Meyer, M. *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage Publications Ltd. pp 1-13.

különbség kifejeződik egyrészt a Mi toleranciájával és segítőkészségével, miközben a társadalmi és kulturális különbségeket állítják a középpontba, valamint a Másik devianciájával és a Mi-re nézve fenyegető attribútumaival.⁵

A hatalmi/domináns diskurzus tehát a hatalmon lévők és a hozzájuk kapcsolódó elitcsoportok törekvése arra, hogy a saját nézőpontjukat valóságként reprezentálják, miközben elnyomják és marginalizálják a többi diskurzust.

Carlo Ginzburg bizonyítékparadigmáját (evidential paradigm) megidézve a leginkább triviális részletek felfedezésére helyezzük a hangsúlyt a diskurzuselemzés során, és olyan, látszólag lényegtelen részletekre figyelünk, amelyek nem illenek a dolgok vélt, elképzelt, valamilyen szempontból várt logikájába.⁶ Ginzburg szerint azokat a bizonyítékokat kell keresni, amelyek gyakran észrevehetetlenek, vagy látszólag jelentéktelenek, s „ha az okok nem reprodukálhatók, akkor semmit sem tehetünk, csak a következményekből tudunk építkezni.”⁷

A disszertáció empirikus anyagának kiválasztásában a sajtóelemzés esetében (jelen alfejezetben „A” vizsgálatként hivatkozom rá) az adott sajtótermékek iránti népszerűség vezérelt, így került választásra a *Das Bild* és a *Der Spiegel* online kiadványainak vizsgálata. A kutatás második felének az empirikus anyagát („B” vizsgálat) Mario Draghi beszédei, sajtótájékoztatói és a vizsgált időszak alatt vele készült interjúk alkotják. Ez utóbbi anyagok nyilvánosan elérhetők az Európai Központi Bank hivatalos oldaláról.

A tematikus vizsgálat kidolgozása Virginia Braun és Victoria Clarke (2006) nevéhez fűződik. A tematikus elemzés olyan rugalmas és elméleti szabadsággal bíró vizsgálati lehetőséget biztosít, amely könnyedén összeegyeztethető mind a kritikai diskurzuselemzés, mind a bizonyítékparadigma alapvető vizsgálati tételeivel, és az adott adatok gazdag és részletes elemzéséhez segít hozzá. Az alábbiakban a tematikus elemzést mutatom be a kutatás empirikus anyagának végső elemzés számára fontos részleteivel összekapcsolva.

Az adatkorpusz összegyűjtése a kutatási projekt adatait két nagy empirikus egységre bontva valósult meg: az „A vizsgálat” adatgyűjtése esetén a *Das Bild* és a *Der Spiegel* online kiadványainak 2010 és 2014 közötti időszakban megjelent cikkei közül azok képezték a kutatás adatkorpuszát, amelyek a „Draghi” szóra keresve jelentek meg a találatok között. A „B vizsgálat” adatgyűjtése esetén (1) Draghi beszédei és (2) a vele készült interjúk és (3) sajtótájékoztatók szövegei alkották az adatkorpuszt. Az (1)-es esetben az Európai Parlament

---

⁵ Van Dijk, T. A. (1993). Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse&Society*, 4(2) 249—283.

⁶ Ginzburg, C. (1989). *Clues, Myths and the Historical Method*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

⁷ Uo. p. 106.

előtti kötelező meghallgatások, konferenciák illetve egyéb, kötetlenebb hangulatú rendezvények szerepelnek. A (2) esetben vezető gazdasági lapok (mint a Financial Times vagy a Wall Street Journal), politikai lapok (pl. Le Monde, Süddeutsche Zeitung, Handelsblatt), magazinok (pl. Der Spiegel) és bulvárlap (Das Bild) is a korpusz tárgyai. A (3)-as adatkorpusz a havonta megtartott sajtótájékoztatók anyagaiból állt.

Az adatkorpuszból a kutatás szempontjából érdekes, és kiválasztásra kerülő szövegek alkotják az adatkészletet. Az adatkészlet kezelésével kapcsolatban két, egymással kombinálható megközelítés alkalmazható: előzetes téma/kérdés esetén a korpuszból azok a szövegek kerülnek az elemzendő készletbe, amelyek az előzetes feltevéseken alapuló témákat érintik, másrészt az adatkorpusz szövegeinek vizsgálatakor bővíthető a témakörök száma (erre példa az „A vizsgálatban” a német sajtó önreprezentációra vonatkozó adatainak vizsgálata, míg a „B vizsgálat” esetén a Draghi politikai szerepének definiálásával kapcsolatos szövegek elemzését a szövegtörzs ismeretében egészítettem ki a Draghi „Európa-víziójával” kapcsolatos kérdések vizsgálatával).

A tematikus elemzés során a kutató jelentésmintázatokat, potenciálisan érdekes kérdéseket keres, a cél pedig az adatkészletben található minták (témák) azonosítása, amelyeket aktív és ismételt olvasással lehet feltárni (Braun – Clarke, 2006). A kódolás során adatvezérelt vagy elméletvezérelt témák kerülhetnek feltárára; míg az előbbiben a témák az adatoktól függenek, az utóbbiban az adatokhoz úgy közelítünk, hogy konkrét kérdéseket tartunk szem előtt, amelyek köré a kódolást szervezzük. Jelen kutatásban elméletvezérelt megközelítésű kódolás történt, amint az a dolgozat elméleti fejezeteiben megalapozásra került, oszcillálva az igen erős alaptételek és az adatkorpusz között. A kódolás során átfogó témákat tudunk azonosítani, amelyekben a kódok összefüggő mintázatot alkotnak egymással, s végül egyfajta tematikus térkép áll az elemző rendelkezésére, s a szükséges finomítások után folytatódhat a feldolgozás a részletes elemzéssel.

Braun és Clarke (2006) szerint a tematikus elemzés feladata, hogy az adatok bonyolult történetét úgy tudja elmondani, hogy azok érvényessége az olvasó számára egyértelmű legyen, és elegendő bizonyítékot kell bemutatnia a témákkal kapcsolatban, hogy az elemzés relevánsnak legyen tekinthető. A kivonatok (az adatkészletből származó szó szerinti idézetek) akkor jók, ha azok képesek illusztrálni az adatokról mondott „történetet”, és képesek a kutatás érvelését alátámasztani.

3. A kutatás eredményei (pontokba szedve)

3.1. *Hogyan jelenik meg a dél-európai belső Másik⁸ ábrázolása a vizsgált német sajtóban Draghi kapcsán?*

Félperifériának, a centrum szélének vagy akár „bajba jutott” és „problémás” országoknak is lehet hívni azon a sávon belül lévő országokat, amelyek a kétezres évek pénzügyi-gazdasági válsága idején pénzügyi „segítséget” kaptak a trojka felügyelete alatt, s amelybe a négy dél-európai országon kívül Írország is beletartozott ebben az időben. A dolgozat a négy dél-európai országot szem előtt tartva vizsgálta Mario Draghi akkori eurózóna-jegybankelnök és a német sajtó két legnépszerűbb terméke alapján a német média viszonyát Draghival szemben.

Csakúgy, mint a PIGS-narratíva, a „származás” emlegetése, s negatív konnotációk sejtetése vagy konkrét kimondása egy olyan szimbolikus megkülönböztetés, amely az euróválság egészen végigvonul. E megkülönböztetés annak a hegemon narratívának a része, amely segítette a Dél-Európát sújtó megszorító politikák legitimálásában, és abban, hogy e térséget társadalmi fejlődésre alkalmatlan, a megfelelő intézményrendszert befogadni képtelen, így a gazdasági növekedés útjába álló térségként ábrázolják. Draghi mint „ez az olasz” jelent meg a sajtóban, aki semmi esetre sem lehet az EKB elnöke. A déli mentalitás előítélete olyan mélyen ivódott bele a nyugati diskurzusbba, hogy szinte észrevétlenül vált például Görögország „balkánivá” és változott meg a hivatalos narratíva a pénzügyi és gazdasági válságról euróválságra, majd pedig szuverén adósságválságra. Musliu (2015) mutat rá arra, hogy ez utóbbi narratívában a felelősséget a piacok felelősségének firtatása nélkül lehetett minden további nélkül bizonyos államokra hárítani, miközben a nyugati diskurzusbba Görögország EU-s csatlakozásával „európaivá” vált ország az euróválsággal „balkáni” jelzöt kapott. A sajtóban ez idő tájt arról kezdtek cikkezni, hogy „a német: adózik”, amely kijelentés magában implicálja, hogy a Másik – vagyis a „déli” – nem adózik. Az adózó német emlegetése azért meggyőző érvelés, mert bármiféle bizonyíték nélkül tudhatja a német olvasó, hogy a német, szemben a Másikkal olyan, aki adózik, vagyis felelősséget vállal és tisztességesen él. A német emellett képes rámutatni a felelősségre, amelyet a Másiknak is vállalni kell, és olyan „szigorú játékszabályokat vezetne be”, amely lehetővé tenné ezeknek az országoknak, hogy megjavuljanak. A némettel szemben

---

⁸ A Másiknak sokféle változata létezik, amelyek mind fontos szerepet játszottak a (nyugat-)európai identitás kialakulásának folyamatában legyen az az iszlámmal szembeni megkülönböztetés, a gyarmatosítók és a gyarmatosítottak megkülönböztetése, vagy akár belső Másik megteremtése az etnikai-kulturális perifériára szorított kisebbségektől a migráció során belső Másikká váló egykori külső Másikon át a regionálisan megkülönböztetett Másikig. Disszertációm középpontjában a dél-európai belső Másik vizsgálata áll.

Draghi úgy jelenik meg, mint aki megtestesíti a déli sztereotípiák egész listáját, aki olyan „javíthatatlan” térség szimbolikus alakja, amely eleve velejéig „korrup” és „kormányozhatatlan” fertő (Musliu, 2015: 36).

A sajtó szerint a déli népek: lusták és koszosak, megbízhatatlanok, szexuálisan túlfűtöttek, pazarlók és egyben visszamaradottak. Olyan irracionális viselkedésű emberekként jelennek meg a német sajtóban, akiket kizárólag az érzelmeik vezérelnek. Velük szemben a németek szorgalmasak, racionálisan gondolkodnak, takarékosak és modernek. Ennek következtében a déli régiót a németeknek pártfogásába kell venniük, de emellett meg is kell büntetniük negatív tulajdonságai miatt, míg a németeket jutalmazni kell pozitív tulajdonságaiért (Ervedosa, 2017).

Az euróválságban „a déli” („Südländer”) országok közös diszkurzív lealacsonyító mechanizmusát lehet felfedezni, ugyanis a relatív hatalmi viszonyok és aszimmetria leírásával kapcsolatban nem véletlenül használják a kutatók a koloniális diskurzusokkal kapcsolatos párhuzamot (pl. Dainotto, 2011; Ervedosa, 2017; Musliu, 2015).

Az empirikus bizonyítékok ennek alátámasztására abban az esetben is elegendőek lennének, ha – Ginzburg nyomán – alig észrevehetően szivárognak be az emberek tudatába egy-egy sztereotíp történet elmesélésével az egzotikus spanyol táncosokról vagy az olaszok dolce vita életérzéséről, esetleg a görögök munkakerüléséről. A disszertáció empirikus vizsgálata azonban azt bizonyítja be, hogy a kiélezett gazdasági helyzetben ennél jóval tudatosabb sajtótámadás történt a déli országokkal szemben. Ez még úgy is kimutatható, hogy a vizsgálat során a fő fókusz egyetlen emberen, Mario Draghin volt.

Kétféle mozgást láthatunk a német sajtóban: egyrészt kizárást, mivel az eurózóna-tagországok nem kívánatos felét méltatlannak találja arra, hogy velük egy csoportba tartozzanak (inkább kilépnének az eurózónából, csak ne kelljen együtt maradniuk a nekik nem tetszőkkel), másrészt felemelkedést, amely által saját társadalmukat morálisan kiemelik közegéből, mint a jóság és tisztesség megtestesítőjét.

3.2. Mik azok a gyarmati jellegű diskurzusok, amelyeket a vizsgált sajtó aktivizál e másságképzés folyamatában?

Olyan hierarchikus-kép és belső másságképzési módozatok mutatkoznak meg, amelyek leképezik a nyugat-európai („centrum”, „gazdag”) országok világban elfoglalt diszkurzív terét. E vizsgálat a belső viszonyokról igyekszik megállapításokat tenni, amely – összevetve a rendelkezésre álló poszt-és dekoloniális szakirodalom legfontosabb szerzőivel – érzékletes hasonlóságokat mutat az Európai Unió külső viszonyaival. Mindazon narratív

kulcsmozzanatok, amelyek megteremtik „a nyugat” hatalmi, valamint látszólagos és természetesnek ható objektív tudásformáit, birodalmi episztéméjét, és örök ellentétévé téve annullálják a globális „nemnyugatot”, belső binaritásban is jelentkeznek, kevésbé jónak, kevésbé elegendőnek állítva be a centrumon kívül eső (belső) országokat.

A vizsgált sajtó alapján bemutatható, hogy a – gyakorta több évszázados – sztereotípiák hogyan aktivizálódnak, és a gyarmati-jellegű diskurzusok hogyan képesek a közéleti beszédmód alakítására. A koloniális diskurzus jellegzetességei e belső viszonyrendszerek között is érvényesülnek, s objektívnak tűnő tudásformái alkalmasak arra, hogy hosszú távon meghatározzák a beszédmódot akár a hierarchia csúcsán lévő társadalmak, akár az alávetett társadalmak kollektív tudatában.

Európának *longue durée* gyakorlata, hogy megteremti a belső, gyengébbik mását, amely helyzettől függően hol kelet felé, hol dél felé hangsúlyosabb. Az euróválság idején ezek a hangsúlyok dél felé tolódtak, és felszínre hozták azokat a társadalmi konfliktusokat, amelyek láthatatlan határvonalat húznak az északi (élén a némettel) és a déli társadalmak között. A déli népek így lesznek lusták, megbízhatatlanok, olyanok, akik sokkal jobban élnek annál, mint amit megérdemelnének a munkájuk alapján. S így lesz a német a mintapolgár, a racionális és megtakarító, aki munkájával és szorgalmával kiérdemelte, hogy abban a jólétben éljen, ami jutott neki. Így a válság során bajban lévő országok kizárólag maguknak köszönhetik, hogy csődközeli állapotba kerültek, így meg kell őket büntetni ezért a viselkedésükért, a németek pedig egyúttal jutalmat és elismerést érdemelnének.

A válság megmutatta, hogy a berögzült sztereotípiák hogyan tudnak aktívvá válni a sajtó támogatásával, és ezek a gyarmati-jellegű diskurzusok hogyan tudják alakítani a közéletet. A koloniális kontextushoz képest új viszonyrendszerek között és új kontextusban, de ezek a hatalmi diskurzusok a látszólagos objektív tudásformáival a kultúrák mélyére hatolva alakítják a beszédmódot, legyen az a mesterséges hierarchia csúcsán álló társadalom vagy az alávetett. Ez a „saját rasszizálás” (Balibar, 2002) folyamatosan mozgásban tartja az Európai Unió objektív határait. A határ mozgatását, a feltételes társadalmi beengedést és kizárást láthattuk a német sajtó esetében, amikor az EKB elnökéről, Mario Draghiról írt. A kezdetben kulturálisan („rassz”-jelleggel) elutasított olasz elnök rövid időre ezen a láthatatlan határon belülre került, mivel a német sajtó megítélése szerint kellően német (porosz) volt ahhoz, hogy támogassák őt. Azonban amikor Draghi láthatóan az ordoliberalis elvekkkel ellentétes monetáris politikai lépéseket tett, a német sajtó azonnal kizárta őt a Mi köréből.

A Mi és Másik dialektikus viszonyában a Másik a totalitás ellentéte, ontológiai értelemben meg sem említendő, kevésbé értékes, másodrendű – szinte nem is kellene, hogy létezzen az Über-Ich világában. A Másik csak akkor fogadható be, ha a Mi modellünket követi, vagyis olyanná válik, mint Mi. Ebben a logikában az EKB elnöke hol kívánatos, és olyan, mint a Mi – vagyis „a” német –, hol nem kívánatos, s a sajtó diszkurzív degradációs mechanizmusa kizárja ebből a morális-ontológiai totalitásból.

3.3. Miként jelenik meg e másságképző diskurzusban a német önreprezentáció, mit jelent a Mi a Másik antitézisében?

E hierarchia csúcsán lévő társadalmak közös jellemzőjeként jelenik meg az univerzalizmusuk megkérdőjelezhetetlensége, amely kiegészül e felsőbbrendű nézőpont mindenhatóságával. Azaz nemcsak, hogy a hierarchia csúcsán állnak, e hatalmi nézőpontból saját helyzetük az egyetlen elfogadható jövőképet és nézőpontot kínálja, amelyben a Másik, az alárendelt, alávetett, gyengébb egyetlen célja az lehet, hogy alulról megérintse, megközelítse, önmagát kissé hasonlóvá tegye e felső referenciaponthoz. E csúcsról letekintés összetett kognitív lépések sorozatát vonja maga után, amely a társadalmi élet minden szegletét meghatározza, akár életvitelbeli kérdésekről, akár ontológiai értelméről van szó.

A világban elfoglalt hely e nézőpontból eleve elrendeltséget jelent, amelyben kisebb mozgások képzelhetők el. E mozgások szerint határozható meg a határ a Mi és a Másik között, amelynek hangsúlyai (éppen melyik Másik az, amelyikkel szemben meg kell határoznom önnön társadalmam határait), illetve a Mi és a Másik közötti távolság dinamikusan változik, így a másságképzés sem statikus, hanem folyton változó, dinamikus másságképzés. A Mi tájékozódási pont két szempontból is: egyrészt a Másiknak – még ha nem is tudná, gyorsan felvilágosítást nyer azzal kapcsolatban, hogy hol van épp e mássághierarchiában – pontosan tudnia kell, hogy milyen távolságra van az optimumtól, a mindenkori tökéletestől, másrészt az egyetemlegesség és objektívitas látszatában a Mi nem vizsgálható, nem kérdezhető, nem megítélhető, hatalmi és episztemikus helye megkérdőjelezhetetlen.

E hatalmi pozíció egyben morális felsőbbrendűséggel is párosul, mely az ego sum bonitas pozíciójából, az emberiség tetejéről szemléli a világot. A megközelíthetősége az áldozatvállalás mértékétől függ, de az ehhez szükséges lépések geopolitikai pozíciók, hatalmi viszonyok, félperifériás létformák miatt elérhetetlen célokként lebegnek e társadalmak fölött. E társadalmak különbözőségontológiája az élet minden területére kiható létforma, amely folytonos társadalmi feszültségeket gerjeszt, egyúttal folytonos megerősítést nyer identitásában

mint hiányos erkölcsű, hiányos tudású, hiányos igyekezetű globális társadalmi aktor, amely magasabb rendű útmutatást igényel.

A német sajtó logikája szerint, a német társadalom a minta, amilyenné minden más országnak válnia kellene, és lényegében nem talál pozitívumot ezekben az országokban (a gúnyos egzotizálás, vagyis a felbukkanó orientalista beszédmód nem tekinthető pozitívumnak), ebben az esetben a német maga az egész valóságot leképező totalitás, így megjelenik egyfajta „birodalmi ontológia” és hegemon beszédmód a sajtóban.

A jóság-attitűd mellett meg kell említeni a jó kategorikus imperativusát, amely a „jó európai” megközelítésben jelenik meg az EU diskurzusában. A „jó európai” a német önreprezentációban megfeleltethető az ordoliberalizmushoz köthető értékekkel.

A vizsgált német sajtó beszédmódja szerint a német társadalmat egyfajta fejlett, modernebb civilizációnak gondolja, az „igazi” európainak, míg a dél-európaival kapcsolatban a „civilizálásra szoruló”, fejletlen társadalom képe bontakozik ki.

A vizsgált német sajtó szerint tehát egyértelműen fejlettebb a saját társadalmuk, lényegében egyedüliek a világon, akik a keynesiánus pénznyomtatás helyett az ordoliberalizmus elveihez tartják magukat. Ezt olyan áron is megteszik, ha ezért szétszakad az eurózóna és megszűnik az euró, és minden más tagországnak az ő példájukat kellene követni, ha nem akarnak bajba kerülni és bajba sodorni a felelős német társadalmat. A Bundesbankra úgy hivatkoznak mint az EKB „Über-Ich”-jére⁹, amely egyértelmű utalás a német gazdaságpolitika felsőbbrendűségére a többivel szemben.

Az ordoliberalis elvek lehetetlenné teszik, hogy veszélyeztetve az árstabilitást és kockáztatva az inflációt támogassák azokat, akik rászorúlnak. Azonban „nagyságuk”, felsőbbrendűségük kategorikus imperativuszként kötelezi őket arra, hogy felemeljék, „civilizálják” a Másikat. Ez a német társadalom válságkezelésében a következőt jelentette: támogatást ne várjanak a német adófizetőktől, azonban szívesen adnak tanácsot arra vonatkozóan, hogy hogyan kell változtatni a berögzült viselkedéseken. Az országokra gyakran „gyermekékként” hivatkoznak, akik vonakodnak elvégezni a házi feladataikat. A német társadalom tehát hajlandó ezeknek a gyerekes, elhajló országoknak utat mutatni, de ahhoz szükséges, hogy végezzék el a kiadott leckéket (például hajtsák végre a strukturális reformokat, és zokszó nélkül vegyék tudomásul, hogy a kormányoknak nincs beleszólási joguk a saját fiskális politikájuk alakításába).

---

⁹ Ordnungspolitik, was ist das? Der Spiegel, 2012. 02. 15. <https://www.spiegel.de/wirtschaft/s-p-o-n-die-spur-des-geldes-ordnungspolitik-was-ist-das-a-815405.html>

3.4. Hogyan mutathatók ki a vizsgált sajtóban a feltételes társadalmi kizárás és beengedés mechanizmusai Draghi példáján keresztül?

A saját társadalom hierarchia csúcsára emelésével és felsőbbrendűségének kifejezésével a hierarchia alsóbb részére száműzi az olasz Draghit és a problémás országokat. A határ mint társadalmi tény fogalmával (Böröcz, 2002) mutatom be, hogy a német sajtó hogyan alkalmazza a feltételes társadalmi kizárás és beengedés mechanizmusát a nem német társadalommal szemben. Bemutatom, hogy a német sajtó azáltal, hogy teljesen leszűkíti Európa-fogalmát, és kizárja azokat a társadalmakat, amelyek nem a neki tetsző módon élnek, vagyis azokat, amelyek az általa kívánatosnak tartott identitás- és kulturális kritériumok szerint nem elég jók.

Draghi jó példa arra, miként alakulnak át a beszédmodok akkor, ha a sajtó távolodást, vagy közeledést észlel a felek között. A mintázatot jól lehet érzékelni: először „rassz”-támadást látunk (az egyén csoportspecifikus tulajdonságait emelve ki mint támadnivalót), másodsor az egyénről lebontják eredeti csoportspecifikumát és újradefiniálják, hogy mitől számíthat autentikusnak, majd – harmadszor – egyfajta gazdasági idegengyűlölet (a csoportidentifikáció mint informális ajtózáró mechanizmus) nyilvánul meg vele kapcsolatban.

Az empirikus anyag alapján a Draghival szembeni hozzáállás három elkülöníthető szakaszra osztható, amelyek alapján azonosítani lehet a társadalmi ajtózáró- és nyitó folyamatok változásait. A bemutatott német önreprezentáció jól érzékelteti, hogy milyen mozgások lehetségesek, ha a belül lévők köre szinte teljesen leszűkül. A határ társadalmi intézményként olyan láthatatlan függönyöket képez, amelyek végül a hatalmi viszonyok sajtóbeli megjelenésének leképeződésével válnak láthatóvá az elemzés során. Az e mechanizmusok mögött fellelhető tendenciák azonban nem vehetők észre könnyen, inkább csak beszivárognak a mindennapi diskurzusokba – például a sajtó segítségével. Ennek azonban súlyos társadalmi következményei lehetnek a lappangó előítéletességből pillanatok alatt előhívható rasszista megnyilvánulásoktól az ezzel szorosan összefüggő észrevétlen esszencializáló, kvázi-orientalista beszédmódig. A vizsgált empirikus anyag egyik legmeglepőbb eredménye, hogy nem mutatható ki számottevő különbség a bulvárlap Bild és a Spiegel (illetve más, a téma kapcsán idézett elitsajtó) beszédmódjában. A legnyilvánvalóbban a 2011. és 2012. évben megjelent Draghival kapcsolatos cikkek tanúskodnak arról, hogy a német sajtó összehangoltan, egymást kiegészítve, egymásra reflektálva jelentette meg cikkeit (ez például abban nyilvánult meg, hogy a Spiegel nem egyszer a Bildet idézte a Draghit lejárató cikkeiben), középpontjában a negatív megítélésű Draghival. Ez az összehangolt tevékenység akkor hagyott alább, amikor Draghi átmeneti időre élvezte a vizsgált sajtó bizalmát, ebben az időszakban Draghi a Mi körébe

kerülve a bentic tulajdonságait birtokolta, s mint a „származása” ellenére felmutatható pozitív példa jelent meg a sajtóban. Az első időszakban Draghi elnökjelölési időszakában a vizsgált sajtó azonnal ellenségesen viszonyult „az olasz” Draghihoz. Érvelését Draghi „származására” fűzte fel, azaz jól kimutatható rassz-jellegű megnyilatkozásokat lehet felfedezni a cikkekben. A rasszizálás azonban megnyitotta a lehetőségét annak, hogy aktiválódjanak ártatlannak tűnő hétköznapi diskurzusok, és a rejtetten rasszista struktúrák nyíltan nyíltan rasszista jelentéssel telítődjenek. Bár a megválasztása utáni rövid időszakban elismerő hangon írtak Draghiról, ennek főként az volt az oka, hogy Draghit a rassz-dimenzió eltérő helyére helyezték, sokkal közelebb állónak mutatták a német mentalitáshoz, és úgy beszéltek róla, mint aki közülük való, német tulajdonságokkal bíró, bizalmat ébresztő és reményteli szakember. E két időszak meghatározó összehasonlító attribútuma kulturális-rassz természetű volt. A harmadik időszakban a negatív viszonyulás a rassz-dimenzióról gazdasági-ideológiai szintre terelődött, amelynek következményeként a déli gazdasági mentalitás és az északi erélyesség különbségeit hangsúlyozta a sajtó.

A sajtót vizsgálva érzékelhető, hogyan szivárgott be, terelődött állami szintre a tagországok közötti gazdaságpolitikai konfliktus, hogyan vált beszédtemává a „déli mentalitás” Draghi személyén keresztül, milyen sztereotípiákat erősített a média azért, mert féltette a német megtakarításokat „az olasz” jegybankár döntéseitől. Az ideológiai versengés és a hatalmi pozíció elvesztésétől való félelem a vizsgált sajtóban rassz-logikán alapuló érvelésbe és a gazdasági idegengyűlölet felszításába csapott át.

A válság megmutatta, hogy a berögzült sztereotípiák hogyan tudnak aktívvá válni a sajtó támogatásával, és ezek a gyarmati-jellegű diskurzusok hogyan tudják alakítani a közéletet. A koloniális kontextushoz képest új viszonyrendszerek között és új kontextusban, de ezek a hatalmi diskurzusok a látszólagos objektív tudásformáival a kultúrák mélyére hatolva alakítják a beszédmódot, legyen az a mesterséges hierarchia csúcsán álló társadalom vagy az alávetett.

3.5. Milyen szerepben jelenik meg Draghi a nyilvánosságban, és ez hogyan illeszkedik a hagyományos jegybankelnöki szerephez?

A kutatás második része Mario Draghi nyilvánosságban betöltött szerepét vizsgálja. Draghi az egész intézményt megtestesítő elnökként lépett fel a válság kiélezett időszakában, ő maga volt az EKB, s elődjéhez, Jean-Claude Trichet-hez képest jóval nagyobb jelentőséget tulajdonított a nyilvános megszólalásoknak, és célja a közönség minél szélesebb körű elérése volt. Bár a jegybanki szereplők hagyományosan távol tartják magukat a politikai megnyilatkozásoktól,

Draghi olyan témakörökben is megnyilvánult, amelyek a hagyományos jegybankelnöki szerepkört jóval túllépték.

A Spiegel hívja fel a figyelmet arra, hogy Mario Draghi az „amerikaiak” legfontosabb kapcsolattartójává vált, ha „Európával” kapcsolatos kérdései lennének. A Spiegel ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy ez a fejlemény azért különösen érdekes, mert Draghi nem választott politikus, ezért nem az ő feladata lenne, hogy Európát képviselje. Draghi azonban egyértelműen Robert Schuman és Jean Monnet (és más „alapítóatyák”) örököseként lép fel, beszédeinek gyakori hívószava a szolidaritás, az összefogás és a politikai egység.

Draghi nem hagyományos értelemben vett politikai szereplő, hanem egy technokrata vezető, aki úgy lépett fel, mint aki képes az eurózóna válságára világos és hatékony választ adni. A válságra adott válaszai azonban egyre merészebbek voltak és egyre inkább elszakadtak a szokványos monetáris politikai mandátum adta lehetőségektől. Ilyen például az EU-s kormányok és intézmények folyamatos felszólítása a reformokra, valamint a fiskális politika támogatása, illetve az olyan intézményi reformok támogatása, amelyek az EU jövőbeli válságai ellen adhatnak védelmet.

Az empirikus anyag elemzése azt bizonyítja, hogy Draghi úgy lépett a nyilvánosság elé, hogy nemcsak az EKB-t képviselte, hanem az egész „Európa”-projektet. Ebbe beletartozott az Európai Unió kormányok és intézmények buzdítása arra, hogy hajtsák végre a szükséges reformokat, rendezzék fiskális problémáikat. Emellett beletartozott, hogy kollektív cselekvésre és az egymás iránti szolidaritás kifejezésére szólította fel a tagországokat, valamint a múltban elért közös integrációs sikereken keresztül próbálta megszólítani a konfliktusos tagországok képviselőit, miközben a jövő közös kihívásait állította középpontba.

Bár a jegybanki szereplők hagyományosan távol tartják magukat a politikai megnyilatkozásoktól, Draghi olyan témakörökben is megnyilvánult, amelyek jóval túllépték jegybanki mandátumát. Ennek bizonyítékait kerestem azon a kérdésen keresztül, hogy vajon az empirikus anyag szisztematikus vizsgálatával lehet-e Draghit karizmatikus vezetőnek nevezni. A karizmatikus vezetői attribútumokkal kapcsolatban megállapítható, hogy Draghi a beszédei szerint a Shamir és kollégái (1994) által leírt jellemzők szerint karizmatikus politikusnak számít. A felsorolt jellemzők mindegyike jellemző volt beszédeire, főként a válság legmélyebb időszakában.

3.6. Milyen Európa-kép az, amelyet Draghi képvisel, és ez hogyan illeszkedik ahhoz a hierarchizált Európa-képhez, amely a vizsgált sajtót jellemzi?

Draghi mint az egész „Európa”-projekt egyik a válság idején talán legfontosabb gazdaságpolitikai védelmezőjének beszédeiben megfigyelhetők az eurocentrikus beszédmód jellemzői. Ennek legnyilvánvalóbb jele az a szisztematikus logikai hiba, amellyel Draghi tendenciózusan Európaként utal az Európai Unióra illetve az eurózónára. Ez a redukált Európa-kép olyan hierarchikus Európa-felfogásra utal, amely a posztkoloniális irodalom alapján „másságnak” minősül. Ebben a másságdimenzióban a redukált Európa áll a hierarchia csúcsán, ahova csatlakozva „igazi” európaivá érik egy ország. Draghi e tekintetben az eurocentrizmus univerzalizmusát erősíti, vagyis aki csatlakozik az eurózónához, „Európa szívébe”, egyúttal a világ – erkölcsi – tetejére kerül. E logika szerint a nem eurózónatagok Európának valahol a peremén helyezkednek el, a nem Európai Unió országok pedig nem Európa részei.

Draghi az Európai Központi Bank képviselőjeként beemel mindenkit a közös, egységes és békés „Európa” ernyője alá, ezzel magára ruház egy lényegében egyáltalán nem létező funkciót, amellyel az intézmény a szupranacionális Európai Unió vezetőjévé válik az EU külső szereplői (nemzetközi politika, pénzügyi piacok, gazdasági szakértők) számára. Draghi beszédmódja a szupranacionális Európai Unió hivatalos beszédmódját követi, a mandátumát jelentősen meghaladó témaköröket érintve.

Míg Draghi hozzájárul ahhoz az „Európa”-konstrukcióhoz, amely az EU bürokratikus, de egyben romantikus „egység a sokféleségben” elvét követi, addig a német sajtó ezt a képet lebontva saját társadalmát a jóság nevében kiemeli ebből az egységből. Mindkét fél valóságghamisítást végez: Draghi az eurocentrizmus univerzalizmusát követve lebontja az EU-történetből a gyarmatosítás hagyatékát és jelenkori „külső kitettségű” konfliktusait (a béke hordozójaként tekintve „Európára”), miközben kizárja Európából Európa egy részét. Mondanivalója szerint hol az EU-tagállamok, hol az eurózóna-országok jelentik Európát, miközben a vizsgált négy év alatt egyetlen egyszer említi a „kontinentális Európát”. A német sajtó pedig az európai másság szabálya szerint önmagát mint a jó megtestesülését látva zár ki ebből a körből mindenki mást, így dekonstruálva az eurocentrikus Európa-képet és sajátítva ki az idealizált Európa-fogalmat.

4. Főbb hivatkozások

Amin, S. (2009). *Eurocentrism: Modernity, Religion, and Democracy: A Critique of Eurocentrism and Culturalism*. New York: Monthly Review Press.

Bakić-Hayden, M. (1995). "Nesting Orientalisms. The Case of Former Yugoslavia." *Slavic Review*, 54, 4: 917-931.

Bakić-Hayden, M. – Hayden, R. (1992). Orientalist Variations on the Theme "Balkans": Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics. *Slavic Review*, 51, 1—15.

Balibar, É. (2002). *Politics and the other scene*. Verso.

Balibar, É. (2003). *We, the People of Europe? Reflections n Transnational Citizenship*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Balibar, É. (2010). At the borders of citizenship: A democracy in translation? *European Journal of Social Theory*, 13(3), 315–322. <https://doi.org/10.1177/1368431010371751>

Bhabra, G.K. (2007). "Postcolonial Europe: Or, Understanding Europe in Times of the Postcolonial". In Rumford, C. *Handbook of European Studies*. London: Sage. pp 1-22.

Bhabra, G. K. (2011). 'Cosmopolitanism and Postcolonial Critique' in Maria Rovisco and Magdalena Nowicka (eds.), *The Ashgate Research Companion to Cosmopolitanism*, Farnham: Ashgate, 313-328.

Bhabra, G.K. (2016) Whiter Europe? Postcolonial versus Neocolonial Cosmopolitanism. *Interventions*, 18 (2): 187–202.

Bjelić, D. – Savić, O. (eds.) (2005) *Balkan as Metaphor Between Globalization and Fragmentation*, Cambridge, MA: MIT Press, 1–22.

Boatcă, M. (2006). No race to the swift : negotiating racial identity in past and present Eastern Europe. *Human Architecture: Journal of Sociology of Self-Knowledge*, 5, 1, 91—104.

Boatcă, M. (2010). Multiple Europes and the Politics of Difference Within. *Worlds & Knowledges Otherwise, Spring*, n.p.
https://globalstudies.trinity.duke.edu/sites/globalstudies.trinity.duke.edu/files/file-attachments/v3d3_Boatcă2.pdf

Boatcă, M. (2013a). "From the Standpoint of Germanism". A Postcolonial Critique of Weber's Theory of Race and Ethnicity. *Political Power and Social Theory*. 24. 10.1108/S0198-8719(2013)0000024009.

Böröcz József és Kovács Melinda (szerk.) (2001). EU-birodalom. Tematikus blokk. *Replika*. 45-46 (November): 23-151.

Böröcz József (2002). "A határ: társadalmi tény," *Replika*, 47-48. sz. 133—142.

Böröcz József – Mahua Sarkar (2005). Mi az Európai Unió? *Politikatudományi Szemle*, 3-4. 151—177.

- Böröcz József. (2006). „Goodness is elsewhere: The rule of European difference.” *Society for Comparative Study of Society and History*: 110-138.
- Böröcz József (2008). A nagy hálózati játszma. Adalékok a nyugat-európai államiság globális, történeti politikaszociológiájához. *Politikatudományi Szemle*, 17 (1): 41–63.
- Böröcz József (2009). *The European Union and Global Social Change. A Critical Geopolitical-Economic Analysis*. London, Routledge.
- Böröcz József (2018). *Az EU és a világ. Kritikai elemzés*. Kalligram.
- Böröcz József (2020). A jóság máshol van: Az Európán belüli másság szabálya. *Replika*, 115-116, 69—97.
- Buck-Morss, S. (2000). “Hegel and Haiti.” *Critical Inquiry*, 28, (4, 2000): 821-865.
- Chakrabarty, D. (2000). *Provincializing Europe: Postcolonial thought and historical difference*. Princeton University Press.
- Chakrabarty, J. (2014). *Postcolonialism: Canonicity and Culture: Essays in memory of Edward W. Said*. Booktango.
- Chatterjee, P. (1993). *The nation and its fragments: Colonial and postcolonial histories*. Princeton University Press.
- Dainotto, R. M. (2006). Europe (in theory). Duke UP. 10.1215/9780822389620
- Dietsch, P. – Claveau, F. – Fontan, C. (2018). *Do central banks serve the people?* Polity Press.
- Dodd, N. (2014). *The social life of money*. Princeton University Press.
- Dussel, E. (1993). Eurocentrism and modernity (Introduction to the frankfurt lectures). *boundary 2*, 20(3), 65. <https://doi.org/10.2307/303341>
- Dussel, E. (1996). *The Underside of Modernity*. Humanities Press, New Jersey.
- Eze, E. C. (1997). The Color of Reason: The Idea of „Race” in Kant’s Anthropology. In: Emmanuel Chukwudi Eze (ed.), *Postcolonial African Philosophy: A Critical Reader*. Blackwell.103—131.
- Fontan, C. (2013). Frankenstein in Europe: The impact of the European Central Bank on the management of the eurozone crisis. *Politique européenne*, no 42(4), 22-45.
- Gandhi, L. (1998). *Postcolonial Theory: A Critical Introduction*. Columbia University Press.
- Go, J. (2016). *Postcolonial thought and social theory*. Oxford University Press.
- Go, J. (2018). Postcolonial possibilities for the sociology of race. *Sociology of Race and Ethnicity*, 4(4), 439–451. <https://doi.org/10.1177/2332649218793982>
- Grosfoguel, R. (2011). Decolonizing Post-Colonial Studies and Paradigms of Political Economy: Transmodernity, Decolonial Thinking, and Global Coloniality. *Transmodernity*:

Journal of Peripheral Cultural Production of the Luso-Hispanic World, 1(1).
<http://dx.doi.org/10.5070/T411000004>

Guha, R. (1997). *Dominance without hegemony: History and power in colonial India* Harvard University Press.

Hall, S. (1980/2007). Kódolás–dekódolás. In: Angelusz Róbert, Tardos Róbert, Terestyéni Tamás (szerk.): *Média–nyilvánosság–közvélemény. Szöveggyűjtemény*, 131–142. Budapest: Gondolat.

Hall, S. (1992). "The question of cultural identity", in Hall, Stuart; Held, David; McGrew, Anthony (eds.), *Modernity and its futures*, Cambridge: Polity Press in association with the Open University, 274–316, Cambridge Polity Press.

Hall, S. (2002/2003). In but Not of Europe: Europe and Its Myths. In. Stuart Hall *Selected Writings on Race and Difference*. Duke University Press.
<https://doi.org/10.1515/9781478021223-023>

Hall, S. (2021). *Selected Writings on Race and Difference*. Duke University Press.
<https://doi.org/10.1515/9781478021223-023>.

Hansen, P. – Jonsson S. (2014). *Eurafrica: The Untold History of European Integration and Colonialism*. London: Bloomsbury Academic.

Hudabiunigg, I. (2004). The Otherness of Eastern Europe. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 25, 5, 369-388. 10.1080/01434630408668913.

Johnson, J. (2017). *Priests of Prosperity. How Central Bankers Transformed the Postcommunist World*. Cornell University Press, Ithaca & London.

Kirshner, J. (2003). *Monetary Orders: Ambiguous Economics, Ubiquitous Politics*. Cornell University, Ithaca.

Melegh Attila (2003). A kelet/nyugat lejtő. *Élet és Irodalom*, XLVII. évf. 17.

Melegh, A. (2006). *On the East-West Slope: Globalization, Nationalism, Racism and Discourses on Central and Eastern Europe*. Budapest: Central European University Press.

Mignolo, W. D. (1995). *The Darker Side of the Renaissance: Literacy, Territoriality, and Colonization*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Mignolo, W. D. (2009). Coloniality: The darker side of modernity, *Modernologies. Contemporary artists researching modernity and modernism*, 39-49.

Mignolo, W. D. (2002). Rethinking the colonial model. Rethinking literary history: a dialogue on theory. In: Hutcheon, L. – Valdes, M. *Rethinking Literary History: A Dialogue on Theory*. Oxford University Press.

Mignolo, W. D. (2011). Border Thinking, Decolonial Cosmopolitanism and Dialogues Among Civilizations. In: M. Rovisco & M. Nowicka (Szerk.), *The Ashgate Research Companion to Cosmopolitanism* (o. 329). Ashgate.

- Mikelis, K. (2016). Neocolonial power Europe? Postcolonial thought and the Eurozone crisis. *French Journal For Media Research*, 5, 1—18.
- Musliu, V. (2015). The EU and the Balkans: Shifting Meanings after the Crisis. *Croatian Political Science Review*, 52(4-5), 32—42.
- Mylonas, Y. (2012). Media and the Economic Crisis of the EU: The ‘Culturalization’ of a Systemic Crisis and Bild-Zeitung’s Framing of Greece. *tripleC: Communication, Capitalism & Critique*. 10. 10.31269/vol10iss2pp646-671.
- Mylonas, Y. (2014). Crisis, austerity and opposition in mainstream media discourses of greece. *Critical Discourse Studies*, 11(3), 305–321. <https://doi.org/10.1080/17405904.2014.915862>
- Ojala, M. – Harjuniemi, T. (2016). Mediating the german ideology: Ordoliberal framing in European press coverage of the eurozone crisis. *Journal of Contemporary European Studies*, 24(3), 414–430. <https://doi.org/10.1080/14782804.2015.1135109>
- Olson, G. A. (1998). Encountering the Other: Postcolonial Theory and Composition Scholarship. *JAC*, 18(1), 45–55. <http://www.jstor.org/stable/20866170>
- Osamu, N. (2006). "Anthropos and Humanitas: Two Western Concepts of "Human Being", In: N. Sakai y J. Solomon (eds.): *Translation, Biopolitics, Colonial Difference*. 259-274. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Quijano, A. (2007). Coloniality and modernity/rationality. *Cultural Studies*, 21:2-3, 168-178, DOI: 10.1080/09502380601164353.
- Quijano, Anibal (2008). Coloniality of power, Eurocentrism, and social classification. In Mabel Morana, Enrique Dussel & Carlos A. Jaurequi (Eds.), *Coloniality at large: Latin America and the postcolonial debate*. Durham, NC: Duke University Press
- Said, E. W. (1978). *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. London: Routledge and Kegan Paul Ltd.
- Said, E. W. (1993). *Culture and Imperialism*. London: Chatto & Windus.
- Simmel, G. (1908). Exkurs über den Fremden. *Soziologie*. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung. Berlin: Duncker & Humblot, S. 509-512.
- Todorova, M. (1997). *Imagining the Balkans*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Worth, O. (2018). The battle for hegemony: Resistance and neoliberal restructuring in post-crisis Europe. *Comparative European Politics*, 16, 126–142. <https://doi.org/10.1057/s41295-016-0077-3>
- Young, R.J.C. (2001). *Postcolonialism. An Historical Introduction*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

5. A szerző témában megjelent publikációi

Jele Ágnes (2017) A gazdasági válság kezelésének kommunikatív vetületei. In: András, Hanga (szerk.) Kommunikációs terek 2017, Budapest, Magyarország, Sepsiszentgyörgy, Románia: T3 Kiadó, Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ) pp. 99-109.

Jele Ágnes (2020) A monetáris politika mint közügy. JEL-KÉP: KOMMUNIKÁCIÓ KÖZVÉLEMÉNY MÉDIA 9: 2 pp. 52-63.

Jele Ágnes (2021) A határok szimbolikus mozgatása az eurózóna válsága idején: Két példa a német sajtóból. MÉDIAKUTATÓ: MÉDIAELMÉLETI FOLYÓIRAT 22: 3-4 pp. 137-147.